

רפואת שיניים - שאלות הלכתיות

שואל: נציג השואלים

משיב: הגאון הר"ר אליעזר יהודה וולדינברג שליט"א, מחבר שו"ת "ציץ אליעזר חתן פרס ישראל וחתן הפרס העולמי הראשון לרפואה והלכה.

1. עד איזה גיל ניתן לכופף את טיפול אורתודונטי (יישור שיניים) בקטינים?

מתי, ומאיזה גיל יכול הקטין לסרב?

2. היום יש אפשרות לבצע השתלות שיניים העשויות מחומרים מלאכותיים. עלות הטיפול גבוהה (סדר גודל: פי שנים מעלות כתר רגילה), אך אחוז הצלחה של השרדות השתל מעל 10 שנים ה-20%.

השאלה: האם חובה ליידע את המטופל מראש על אחוזי ההצלחה הנמוכים?

עד לאיזה רמת פירוט יש לרדת בעת קבלת הסכמה מודעת מהמטופל לפני מתן טיפולים אורתודונטים כירורגים היכולים לגרום נזק?

3. טיפולי שיניים דחופים בשבת.

אבסס מסביב לחור השן (Dento alveolar abscess) מהווה מצב סכנה. לעומת זאת, "דלקת מוך השן" (שן כואבת מאד הזקוקה לטיפול שורש) גורמת לכאבים עזים בלתי נסבלים, אך אינה מהווה סכנת חיים לפי דעת רופאי השיניים.

האם מותר לטפל בשן כזו בשבת, במלאכה מן התורה?

שן שנחבלה ונעקרה בשבת, ניתן לשוטפה ולהחזירה מיד למקומה בפה, או להשרותה בחלב קר מספר שעות ולהחזירה למקומה להצילה. האם מותר להחזירה למקומה בשבת, כאשר הקיבוע הסופי יעשה על ידי הרופא אחרי שבת?

האם מותר גם לקבע את השן למקומה בשבת? (רופאי השיניים מקבעים את השן למקומה על ידי חומרי-סתימה העשויים מ"חומר מרוכב").

הרב אליעזר יהודה וולדינברג
חבר בית דין הגדול

מוסר והלכה ברפואת שיניים – תשובות

נושאי השאלות:

- א. כפיית טיפול שיניים בילדים.
- ב. חובת הסכמה מודעת לסיכויי כישלון של הטיפול.
- ג. טיפולי שיניים דחופים בשבת.
- ד. הצלת שן שנעקרה בשבת.

שאלה א:

עד איזה גיל ניתן לכופ טיפול אורתודונטי (יישור שיניים) בקטינים? מתי, ומאיזה גיל יכול הקטן לסרב.

תשובה:

התשובה לשאלה מתפצלת לארבעה חלקים. באשר מתרכזת היא בעיקר בין אב לבניו. ומזה נקיש בנקל כאשר חורגת היא בפנים שונים, והמה:-

א. האב חייב ברפואת בניו באותה מדה שחייב במזונותיהם, דרפואה בכלל מזונות, וזה במקביל להנפסק בשו"ע אה"ע סימן ע' בחיוב מזונות אשתו ורפואתה. וכך יוצא מדברי שו"ת חתם סופר חלק יו"ד סימן ע"א, וכך השיב במפורש בספר שו"ת מנחת יצחק חלק ו' סימן ק"נ ע"ש.

וחיוב האב במזונותיהם כהיום כפי שהוקבע ונתקבל בתקנות בתי הדין בארץ הוא עד הגיעם לגיל חמש עשרה שנה.

ולפי חוק המדינה, ושמחייבים לפי"ז בתי המשפט האזרחיים בארץ הוא עד הגיעם לגיל שמנה עשרה שנה.

ב. האב יכול לכופ על הבן את הטיפול הרפואי עד הגיעו לתחילת גיל ארבע עשרה שנה. לאחר מכן ביכולת הבן לסרב. סמוכין לכך נראה להביא ממה דאמרינן במסכת כתובות ד' י"א ע"א, דאב שגייר עמו בניו הקטנים, אם הגדילו יכולים למחות ולבטל

את הגירות. וכך נפסק להלכה ברמב"ם בפ"י מהלכות מלכים פ"ג. ובשו"ע יו"ד סימן רס"ח סעי' ז'. וכפי שכותב בחידושי המאירי על מסכת כתובות הפירוש של "והגדילו" הוא בשעה ראשונה של תחילת שנת ארבע עשרה לזכר. ולפי"ז בנקבה השיעור הוא בשעה ראשונה של תחילת שנת שלש עשרה.

ג. הגם שהבן מצידו יכול להתנגד בהגיעו לגיל הנ"ל לקבל הטיפול הדרוש, אבל האב מחויב מצידו הוא להטיל עליו כח השפעתו בדרכים הנדרשים מכח חיוב חינוכי שיסכים לקבל הטיפול. ואמינא לה ממה דמצינו שנאמר בדומה לזה במסכת קדושין ד' ל' ע"א בקשר להשיאו אשה והדומה לזה. דהכי דאמרינן שם: "אדידך על צוארי דברייך משיתסר ועד עשרים ותרתי, ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה". ומפרש רש"י "אדידך על צוארי דברייך, בשעה שעוד ידך תקיפה עליו הוי זהיר ללמדו תוכחות, ואיזה זמנו משיתסר ועד עשרים ותרתי. בציר משיתסר אין בו דעת לקבל תוכחות כל כך ואל תכביד יסורין ותוכחות, ויותר מעשרים ותרתי יש לחוש שלא יבעט."

ובחידושי המאירי מסביר זאת בזה"ל: "לעולם יהא אדם נותן לב תמיד להשגיח על עניני הבנים ולהתמיד בתוכחתם בין גדולים בין קטנים. ומכל מקום הזמן הראוי להשתדל בתוכחת עד תכלית הוא משעה שהדעת מלבלב ויוצא עד שיעשה פרי, והוא, משתסרי עד עשרים וארבע (זיווג המאירי תאריכי שני המ"ד שבגמ'), שקודם שתסר אין לו דעת כל כך לקבל, ואחר עשרים וארבע אינו נשמע כל כך, מכל מקום תהא תוכחתו והדרכתו בזמנים אלו מזמנת לו תמיד בענין הבן." עכ"ל המאירי.

יוצא גם מדברי שו"ת תשב"ץ ח"ג סימן פ"ב, ומעור פוסקים.

ורק כשהנטפל מודע לכך, ובכל זאת מסכים על כך, אזי זהו גם גדר של "קיבלו עליהו" והרופא יהיה פטור או מכל נזק ותקלה שיתהווה כתוצאה מטיפול המודע לו לנטפל, ובכה"ג מצינו שכותב בספר בית הלל על יו"ד סימן של"ו סק"א מדי דברו בנוגע לקבלת קהל לרופא פלוני עליהם כדיעו"ש, וכן גם בספר ברכי יוסף להחיד"א ז"ל, בנוגע להסכמת החולה. ובעוד ספרים.

שאלה ג:

טיפול שיניים דחופים בשבת.

"אבסס" מסביב לחוד השן מהוה מצב סכנה, לעומת זאת "דלקת מוך השן" (שן כואבת מאד הזקוקה לטיפול שורש) גורמת לכאבים עזים בלתי נסבלים, אך אינה מהוה סכנת חיים לפי דעת רופאי השיניים, האם מותר לטפל בשן כזו בשבת במלאכה מן התורה?

תשובה:

הגמרא במסכת עבודה זרה ד' כ"ח ע"א קובעת דעל כל מכה של חלל (בחלל גופו) מחללין עליה את השבת, וכי מכה של חלל מתחלת "מן השפה ולפנים". וכמו"כ ככי (החניכיים שאשר בהם יושבות השיניים) ושיני, כיון דגואי קיימי, כמכה של חלל דמי.

וכך פוסק הרמב"ם בפ"ב מה' שבת הלכה ה', וז"ל: אם יש מכה בחלל גופו מן השפה ולפנים בין בפיו בין במעיו בין בכבדו מטחולו או בשאר מקומות, כל שיש בחללו, הרי זה חולה שיש בו סכנה ואינו צריך אומד שחליו כבד הוא לפיכך מחללין עליו את השבת מיד בלא אמידה עכ"ל.

ובכתבו "מן השפה ולפנים בין בפיו" מובן שכלול בזה גם השיניים והמחובר להם. וכך נפסק במפורש בשו"ע או"ח סימן שכ"ח סעי' ג', וז"ל: כל מכה של חלל דהיינו מהשיניים ולפנים ושיניים עצמם בכלל מחללין עליה את השבת עכ"ל. והמכוון של

נלמד איפוא מהאמור בגזירה שוה דהוא הדין לכגון נידון שאלתנו, שצריכה להיות דרכי ההנהגה בזה מצידו של האב בחכמה ובתבונה והשכל ודעת.

ד. כאשר ביכולת האב בדרכי השפעה להשפיע על הבן שיסכים לקבל הטיפול הרפואי הנדרש, אזי הוא מחויב בזה גם מכח חיוב כללי (ומבלי קביעת זמן לגילו של הבן) של "והשבותו לו" שכתוב בתורה (בדברים כ"ב) וכדרשת חז"ל שהכתוב בא לרבות "לרפאות את גופו" של משנהו, וכמו שמבאר הרמב"ם בפיהמ"ש בפ"ד דנדרים, שכלול בזה כל דרך הגשת טיפול רפואי הן בגופו הן בממונו והן בחכמתו. (והרי שמענו פה את ההרצאה המוצלחת של ד"ר טל מה שיכול לגרום אי הטיפול בשיניים, וכיוצא בזה).

שאלה ב:

היום יש אפשרות לבצע השתלות-שיניים העשויות מחומרים מלאכותיים, עלות הטיפול גבוהה (סדר גודל: פי שניים מעלות כתר רגיל), אך אחוז ההצלחה של השרדות השתל מעל 10 שנים כ- 20%. השאלה: האם חובה ליידע את המטופל מראש על אחוזי ההצלחה הנמוכים? עד לאיזה רמת פירוט יש לרדת בעת קבלת הסכמה מודעת מהמטופל לפני מתן טיפולים אורתודונטיים כירורגיים היכולים לגרום נזק?

תשובה:

מכיון שהמדובר בהיכא שלא נשקפת סכנת-חיים באי הטיפול בדרך האמורה בשאלה, לכן מבחינת ההלכה מחויב הרופא להודיע לנטפל על מדת אחוזי ההצלחה אפילו כשאחוזי אי ההצלחה המה נמוכים, ועל אחת כמה שהחייב להודיע לו הוא כאשר אחוזי אי ההצלחה המה יותר גבוהים, אחרת יוכל הנטפל גם לתבוע מהרופא תשלומי נזקים וכו'. לאחר מכן כשהטיפול יוכתר שלא בהצלחה. כך יוצא מדברי הרמב"ן בספר תורת האדם שער הסכנה שכותב דאם הרופא מזיק חייב לשלם הנזק, והועתק גם בב"י בטור יו"ד סימן של"ו, וכך

שכותב דאפשר לומר דאם כאיב ליה טובא באחד מאברים הפנימיים ומסופק לו שמא נתקלקל שם איזה דבר, ואין שם רופא בעיר לשאול, דמותר לחלל שבת וליסע אחר רופא כדיע"ש.

אמנם הרמ"א בשו"ע שם בסעי' ג' לאחר כל הנפסק שם מוסיף ופוסק וז"ל: "מיהו מי שחושש בשיניו ומצטער עליו להוציאו אומר לא"י להוציאו" עכ"ל. ור"ל דהגם שנפסק דמיחושים אין נקראים מכה, אבל כשמצטער עליו להוציאו שאני, אבל מאידך יוצא מזה שמותר בכה"ג רק ע"י עכו"ם. וצ"ע לכאורה, כי דברי הרמ"א, כפי שמצויין לקוחים מספר איסור והיתר, ושם באו"ה כתוב מפורש שהכוונה של "מצטער" היינו דכאיב ליה טובא ומצטער כל כך עד שחלה כל גופו עי"ו, וא"כ מדוע לא התיר הרמ"א בכה"ג את הוצאת השן אפילו ע"י ישראל הגם שזה מלאכה דאורייתא שחובל לרפואה כדכותב המשנ"ב בס"ק י"ב.

אולם מצינו שכבר עמדו על כך מפרשי השו"ע שזה עומד בסתירה להנפסק לפני זה בשו"ע דמותר בכה"ג דכאיב ליה טובא לחלל אפילו ע"י ישראל.

ובספר או"ה בכלל נ"ט אות י"ח מבאר טעמו של דבר שהוצאת השן שאני, דלכן ליכא למימר בהיתר תלישת שן מחמת סכנה, מפני דאדרבה להיפך תלישת שן הוא דהוי סכנה.

ובספר אליהו רבה מסביר זאת, מפני שהוצאת השן איננה רפואה ידועה על כן לא התירו על ידי ישראל, ונזכר מזה גם במשנ"ב בסק"י.

ואם כן דון מינה דהא אם הוא באופן שהרופא קובע בבירור שהוצאת השן במקרה הזה שלפניו זוהי הרפואה הזקוקה לכך, אזי שפיר יש להתיר הוצאתו בשבת אפילו על ידי רופא ישראל. (ומעניין לציין כי כל כך חששו בזמניהם מפני סכנת הוצאת שן, עד שמצינו בספר מור וקציעה על או"ח להגאון יעב"ץ שמזהיר מפני הוצאת שן אפילו בימות החול

מחללין עליה את השבת יוצא מפורש בהלכה, דהיינו, אפילו במלאכה דאורייתא.

ובגמ' בע"ז שם מבואר דמחלת צפידנא מתחלת בפה ומסיימת בבני מעיים, וסימנה, כשנותן כלום לתוך פיו סביבות השיניים יוצא מבין השיניים דם, מחללין בזה את השבת. ופסקינן דבכגון דא מחללין אפילו היכא שהחולה והרופא אומרים דא"צ לחילול, מפני דאמרינן דאין בקיאי בזה היות ומקובל בידי חז"ל שסכנה הוא. ורק בשאר סוגי כאבי שיניים דחשיבי כמכה של חלל אזי רק בסתמא מחללין, אבל כשהרופא או החולה אומרים שאין צריך - אין מחללין. והובא ונפסק כך להלכה במשנ"ב בשו"ע שם בסק"ח עפ"י הב"ח והפרמ"ג.

והוא הדין על כל כיוצא בזה כל מה שזכר בש"ס שהוא סכנה מחללין אפילו כשהרופא או החולה אומרים שאין צריך כדמבאר הפרמ"ג במ"ז סק"ב ובא"א סק"א, ולא אמרינן דנשתנו הטבעיים יעו"ש. והרי אותו הדבר הדין הוא נמי לגבי מציצה בשבת - במילה - שמוצצים אע"פ שהרופאים אומרים שאין סכנה באי-המציצה, היות ובגמ' אמרו שכן יש סכנה. וכן הדין גם בדיני יולדת בשבת ויוהכ"פ.

והנה בשו"ע שם בסעי' ג' מסיים השו"ע וכותב: שכל זה דוקא שנתקלקל אחד מהאברים מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה, אבל מיחושים אין נקראים מכה עכ"ל. ובכיוון זה נפסק גם לקמן בשו"ע בסעי' ל"ב לגבי החושש בשיניו. ומעניין הדבר שהמשנה ברורה שם בס"ק ק', מצא אבל לנחוץ להדגיש ולכתוב כי "אך אם יש לו צער גדול מחמת הכאב ובעבור זה נחלש כל גופו מותר לעשות על ידו אפילו מלאכה דאורייתא", זאת אומרת אפילו אין מכה או בועה.

ולגבי החולה כשלעצמו ביחוד, הנה כל שיש לו מיחושים גדולים מותר לו לחלל שבת כדי לנסוע לרופא לברר היות וזה מן החלל ולפנים, כאשר מצינו בדומה לזה במשנ"ר בביאו"ה ד"ה ודוקא שנתקלקל,

עד שיברר מתחילה היטב אם לא תזיק לו ההוצאה, ושבאם אי אפשר להשקיע הכאב (בדרך אחרת).

גם יש להעמיד הנידון של הרמ"א שמתיר רק ע"י עכו"ם שהמדובר היכא דלא כאיב ליה טובא, וכפי שכותב באמת להעמיד בכזאת הפרמ"ג בא"א סק"ב ולהוסיף דבכזאת משמע גם בב"י בטור, וכן בספר הלבוש, וכך יוצא גם מדברי הב"ח בטור שם. ודלא ככתוב באו"ה הנז'.

על האמור, יעוין בביאור הלכה בשו"ע שם שמצדד לומר דגבי שיניים דהם אקושי ואין שייך בהם מכה כל כך, אזי כיון דכאיב ליה טובא יצא כבר זה מכלל מיחוש ודינו כמכה של חלל ומחללין איפוא עליו אפילו על ידי ישראל (ויתר על כן מצינו בשו"ת הלכות קטנות למהר"י חגיז חלל ב' סימן י' דס"ל דאפילו בשאר אברים לא תלוי הדבר בעיקר במכה, אלא העיקר תלוי בחוזק הכאב ורוב הצער עיי"ש).

ומעניין הדבר שבספר או"ה שם מוסיף עוד נימוק מדידיה שמותר לחלל את השבת בכאב שיניים, והוא, מפני שישנם שיניים שתלוי בהן בת העין, ושוריינא דעיני (וורדי העין) בליבא תליא עיי"ש (כמבואר בגמ' בע"ז שם).

לאור כל האמור נראה דנידון השאלה שלפנינו "בדלקת מוך השן" הגורמת לכאבים עזים בלתי נסבלים, דנחשב זה שפיר כמכה של חלל. ואם כן אם אין רופא עכו"ם מצוי, או שאין הרצון לסמוך על רופא עכו"ם ואין דרך אחרת כי אם ע"י רופא ישראל ובעשיית מלאכה דאורייתא בריפוי והשקטה או בהוצאת השן, דאזי שפיר יש להתיר זאת, וכאמור, אפילו במלאכה מן התורה. ולא עוד אלא דמעיקרא דדינא יכול במקרה כזה אפילו לכתחילה ללכת ישירות לרופא ישראל שיגיש לו הטיפול הדרוש אפילו כשכרוך בזה בעשיית מלאכה דאורייתא.

שאלה ד:

שן שנחבלה ונעקרה בשבת ניתן לשוטפה ולהחזירה מיד למקומה בפה, או להשרותה בחלב קר מספר שעות ולהחזירה למקומה ולהצילה, האם מותר להחזירה למקומה בשבת כאשר הקיבוע הסופי יעשה על ידי הרופא אחרי שבת? האם מותר גם לקבוע את השן למקומה בשבת? (רופאי השיניים מקבעים את השן למקומה על ידי חומרי-סתימה העשויים "מחומר מרוכב").

תשובה:

השאלה מחולקת כאמור לשני חלקים.

א. בקשר לחלקה הראשון של השאלה, הנה, מכיון שהקיבוע הסופי ייעשה על ידי הרופא אחר שבת, יש מקום להתיר לשטוף את השן ולהחזירה מיד למקומה, או להשרותה בחלב קר מספר שעות ולהחזירה למקומה ולהצילה, כי אין זה אלא בנין לשעה, ולא בר קיימא.

וכבר השיב בכגון זה להתיר בספר שו"ת הר צבי חאו"ח בקונטרס טל הרים במלאכת בונה אודות שיניים תותבות שזזות ממקומן ונופלות, שמותר להדביקם בנתינת אבקה על גג השיניים שעל ידי זה הם נדבקים לחיך, היות והדיבוק אינו דבר המתקיים כי אם לכמה שעות ע"ש.

וגם אני השבתי על כגון זה להתיר לפזר אבקה על השיניים התותבות ולהדקם לחיך בשבת או ביו"ט, ונדפסה תשובתי בספרי שו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ז סימן כ"ה, והארכתי שם בזה בבעיות הכרוכות ובביסוס המקורות.

וא"כ גם בנידוננו יש להתיר כנז'.

מובן שההיתר בנידון שאלתנו הוא כשהמדובר היכא שלא צריכים לשם כך לעשות מסביב לכך מלאכה דאורייתא בהפעלת והדלקת מכונה, וכיוצא בזה.

ב. ואודות חלקה השני של השאלה

חושבני שעלה בידי בע"ה למצות
תשובות על ארבעת השאלות המקיפות
שהגשתם לפני.

אסיים בקטע הפיוטי:

"כל שומר שבת כדת מחללו
שכרו הרבה מאד על פי פעלו
איש על מחנהו ואיש על דגלו."

אודות קביעת השן למקומה על ידי חומרי
סתימה, הנה אם המדובר בלקבוע השן
למקומה בשבת באופן סופי, אסור לעשות
זאת משום מלאכת בונה, ויש רק מחלוקת בין
הפוסקים אם מלאכת בנין באדם בשבת הוא
איסור מן התורה או רק מדרבנן.

כמו כן אם חומרי-הסתימה מרכיבים
בשבת, אזי קיים איסור דאורייתא משום
מלאכת לש. ובאם צריכים להפעיל מכונה,
ולעשות איזה הבערה, מתווספים איסורים
נוספים של מלאכת הבערה, וכדומה.

הרב אליעזר יהודה וולדינברג
חבר בית דין הגדול

מוסר והלכה ברפואת שיניים – תקציר התשובות*

נושא מס' 1:

כפיית טיפול שיניים בילדים

עד איזה גיל ניתן לכופף טיפול אורתודונטי (יישור שיניים) בקטינים?

מתי, ומאיזה גיל יכול הקטן לסרב?

עקרונות הלכתיים

א. על פי המשפט העברי האב חייב לדאוג לספק את צרכי הקיום הבסיסיים לילדיו. בספרות ההלכה, המינוח הפורמלי של צרכים אלו הוא "מזונות". משום כך האב חייב לממן טיפול רפואי לילדיו, בדיוק כשם שהוא חייב לספק להם מזון. מקורות: שו"ע אה"ע סימן ע' לגבי חיוב הבעל כלפי אשתו; שו"ת חתם סופר חלק יורה דעה סימן ע"א; ספר שו"ת מנחת יצחק חלק ו' סימן ק"ג.

על פי תקנות בתי הדין בישראל, חיוב זה קיים עד הגיע הקטין לגיל חמש עשרה שנה. אולם על פי החוק החילוני המחייב את בתי המשפט בארץ, החיוב נמשך עד הגיע הקטין לגיל שמונה עשרה שנה.

ב. על פי ההלכה האב רשאי לכופף טיפול רפואי על בן קטין עד הגיעו לגיל שלש עשרה שנה, ועל בת קטינה ניתן לכפות טיפול עד גיל שתים עשרה בלבד. לאחר מכן, אם לא מדובר בהצלחת חיים, לא ניתן לכפות טיפול שיניים ללא הסכמת הבן. מקורות: מסכת כתובות י"א,א, (בסוגית זכאות קטין שהתבגר לבטל תהליך גירות שבוצע בעת היותו קטין); חידושי המאירי שם; רמב"ם הלכות מלכים, פרק י הלכה ג; שלחן-ערוך יורה דעה סימן רס"ח סעי' ז'.

ג. אם הבן הגיע לגיל הקובע והוא מסרב לקבל את הטיפול, האב, למרות שאינו רשאי

לכפות את הטיפול, הוא עדיין מחוייב לנסות, בדרכים חינוכיות, לשכנע את בנו להסכים לטיפול. מקורות: מסכת קדושין ל' א, בסוגיית ההבדלים בכללי החינוך בגילאים השונים; חידושי המאירי שם.

ד. כאשר לאב יש יכולת לשכנע את בנו להסכים לטיפול רפואי נדרש, אזי הוא חייב להפעיל יכולת זו הן מחמת חובתו כמחנך של בנו הצעיר והן מחמת חובה אנושית כללית שאיננה תלויה בגיל הבן או בקרבת משפחה. חובה זו מקורה במצוות השבת אבדה (The Law of Restoration of Property), אשר מחייבת לא רק להחזיר רכוש שהלך לאיבוד, אלא גם למנוע נזקים כולל נזקי גוף. מקורות: דברים כ"ב, א-ג; סנהדרין עג,א; רמב"ם פירוש המשנה, נדרים פרק ד משנה ד.

נושא מס' 2:

הסכמה מודעת לסיכויים נמוכים בהשתלת שיניים

היום ניתן לבצע השתלות-שיניים העשויות מחומרים מלאכותיים, עלות הטיפול גבוהה (סדר גודל: פי שניים מעלות כתר רגיל), אך אחוז ההצלחה של השרדות השתל מעל 10 שנים כ- 20%. האם חובה לידע את המטופל מראש על אחוזי ההצלחה הנמוכים?

עד לאיזה רמת פירוט יש לרדת בעת קבלת הסכמה מודעת מהמטופל לפני מתן טיפולים אורתודונטיים כירורגיים היכול לגרום נזק?

עקרונות הלכתיים

מדובר בטיפול אשר הימנעות ממנו איננה מסכנת חיי אדם. לכן ההלכה מחייבת את הרופא להודיע מראש למטופל מהם

* התקציר נכתב ע"י הרב מרדכי הלפרין.

הלכה ה; שולחן-ערוך חלק אורח-חיים סימן שכ"ח סעי' ג'.

צריך להדגיש שבכל מקום בו קובע התלמוד שמחלה מסויימת יש בה סכנת חיים, אזי יש להתייחס אליה כפיקוח נפש גם אם הרופא או החולה עצמו טוענים שאין בה סכנה. לדוגמא, מחלת הצפדינה המתבטאת בין היתר בדימום מהחניכיים ומרירית המעיים. לעומת זאת כאשר לא מדובר במחלה מוגדרת אלא בתיאור כוללני, לדוגמא - פגיעה בחלל הגוף כדוגמת כאב שיניים (בהעדר אבחנה רפואית), אזי מותר לחלל את השבת לצורך הסובל כל עוד אין אבחנה רפואית הקובעת שאין כאן סכנה. אולם ברגע שהרופא (או החולה) קובע בוודאות שאין כאן סכנה, אין יותר היתר לחלל את השבת. מקורות: משנה ברורה, סימן שכח סעיף קטן ח; פרי מגדים על שולחן ערוך חלק אורח חיים, סי' שכח במשבצות זהב ס"ק ב ובאשל אברהם ס"ק א.

לכן, אדם הסובל מכאבי שיניים חזקים, מותר לו לחלל שבת כדי לנסוע לרופא לברר אם יש כאן סכנה, שהרי כאב שיניים כלול בהגדרת פגיעה בחלל הגוף. ולגבי כאב באיברים פנימיים כבר נקבע שמותר לחלל את השבת כדי להיבדק על ידי רופא. מקורות: ביאור הלכה סימן שכח סעיף ג דיבור המתחיל "ודוקא שנתקלקל".

לגבי עקירת שיניים בשבת, הפוסקים מבדילים למעשה בין כאבים חזקים בלתי נסבלים לבין כאבים קלים, וכן מבדילים בין עקירת שן כואבת ללא הוראת רופא לבין עקירת שן על פי הוראת הרופא. מקורות: בית יוסף על טור אורח חיים סי' שכח; בית חדש שם; ספר הלבוש שם; הגהות הרמ"א על שו"ע אורח חיים סי' שכח סעיף ג; ביאור הלכה שם ד"ה: "ודוקא שנתקלקל"; משנה ברורה שם ס"ק י; אליהו רבה שם; פרי מגדים שם באשל אברהם ס"ק ב; מור וקציעה שם; ספר איסור והיתר כלל נט אות יח; שו"ת הלכות קטנות למהר"י חאגיז כלל ב' סימן י'.

אחוזי ההצלחה הצפויים, גם כאשר אחוזי ההצלחה גבוהים, ועל אחת כמה וכמה כאשר אחוזי ההצלחה נמוכים. אחרת, אם הטיפול ישלם, יהיה זכאי המטופל לתבוע את הרופא לשלם פיצויים על הנוזקים שנגרמו לו. מקורות: הרמב"ן בספר תורת האדם שער הסכנה לגבי חובת תשלומין של רופא מזיק; בית-יוסף, טור יורה-דעה סימן של"ו; שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן פ"ב, ועוד פוסקים.

לעומת זאת, אם המטופל מודע לסיכויי ההצלחה הנמוכים, ובכל זאת הסכים לכך, אזי הרופא יהיה פטור מתשלומין. מקורות: ספר בית הלל על יורה-דעה סימן של"ו סעיף קטן א; ברכי יוסף שם, ובעוד ספרים.

נושא מס' 3:

טיפול שיניים דחופים בשבת

"אבסס" מסביב לחד השן מהוה מצב סכנה. לעומת זאת "דלקת מוך השן" (שן כואבת מאד הזקוקה לטיפול שורש) גורמת לכאבים עזים בלתי נסבלים, אך לפי דעת רופאי השיניים אינה מהוה סכנת חיים. האם מותר לטפל בשן כזו בשבת במלאכה מן התורה?

עקרונות הלכתיים

התלמוד קובע כי כל פגיעה בתוך חלל הגוף, כולל בחלל הפה, עלולה לסכן חיים, ולכן מותר לחלל שבת כדי לטפל בפגיעה כזו.

הרמב"ם פסק בהתאם: "אם יש מכה בחלל גופו מן השפה ולפנים בין בפיו בין במעיו בין בכבדו מטחולו או בשאר מקומות, כל שיש בחללו, הרי זה חולה שיש בו סכנה ואינו צריך אומד, שחליו כבד הוא לפיכך מחללין עליו את השבת מיד בלא אמידה". בעיקבותיו פסק רבי יוסף קארו: "כל מכה של חלל, דהיינו מהשיניים ולפנים ושיניים עצמם בכלל מחללין עליה את השבת". חילול השבת הנדחה כאן, כולל גם ביצוע מלאכות שהיו אסורות מן התורה אילולא פיקוח הנפש. מקורות: תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה כ"ח, א; רמב"ם, הלכות שבת פרק ב

למקומה על ידי חומרי-סתימה העשויים "מחומר מרוכב".

עקרונות הלכתיים

א. אם אין צורך לעבור על איסורי מלאכה מן התורה (כגון נסיעה או הדלקת מכשירים חשמליים) והקיבוע הסופי ייעשה על ידי הרופא אחר שבת, מותר לשטוף את השן ולהחזירה מיד למקומה, או להשרותה בחלב קר מספר שעות ולהחזירה למקומה ולהצילה, כי אין כאן אלא הדבקה זמנית שאינה אסורה מן התורה. מקורות: שו"ת הר צבי חלק אורח חיים, בקונטרס טל הרים, מלאכת בונה ; שו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ו סימן כ"ה, ובמקורות המצויינים שם.

ב. קיבוע סופי של השן למקומה על ידי חומרי סתימה, אסור בשבת משום איסור בניה. אמנם יש מחלוקת בין הפוסקים מהי חומרת איסור בנין בגוף אדם: האם מלאכת בנין באדם אסורה בשבת מן התורה כתולדה של מלאכת "בונה", או שאיסור בנין באדם מקורו בתקנת חכמים בלבד.

כמו כן צריך לזכור כי אם מכינים בשבת את חומרי-הסתימה המרוכבים על ידי ערוב אבקה עם נוזל, אזי קיים איסור דאורייתא נוסף של מלאכת "לש", וכמובן אם צריכים להפעיל מכונה חשמלית ולבצע פעולה של הבערה, מתווספים איסורים נוספים.

לאור המקורות הנ"ל עולה המסקנה הבאה: דלקת מוך השן "הגורמת לכאבים עזים בלתי נסבלים" נכללת בתוך אוסף המצבים המוגדרים כפגיעה בחלל הגוף. לכן מעיקר הדין מותר ללכת לכתחילה אל רופא שיניים כדי שיגיש את הטיפול הדרוש בשבת כדי לרפא את השן, לשכך הכאבים או לעקור את השן, אפילו אם הטיפול כרוך בעשיית מלאכה מן התורה. אמנם לכתחילה כדאי להעדיף במקרים מסוג זה טיפול של רופא שאינו יהודי ואינו מצווה על שמירת השבת, אולם אם אין רופא כזה מצוי, או אם החולה סומך יותר דווקא על רופא יהודי, אזי יש להתיר לפנות ישירות לרופא עליו סומכים, גם אם הטיפול כרוך במלאכות מן התורה.

נושא מס' 4 :

הצלת שן שנעקרה בשבת

א. שן שנחבלה ונעקרה בשבת, ניתן לשוטפה ולהחזירה מיד למקומה בפה, או להשרותה בחלב קר מספר שעות ואחר כך להחזירה למקומה ולהצילה.

האם מותר להחזירה למקומה בשבת כאשר הקיבוע הסופי יעשה על ידי הרופא אחרי שבת?

ב. האם מותר גם לקבע את השן למקומה בשבת? (רופאי השיניים מקבעים את השן